

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی

رساله برای دریافت درجه دکتری
در رشته زبان‌شناسی همگانی

کاربرد نشانگرهای زبانی ادب و صمیمیت در میان گویشوران زبان ترکمنی

استاد راهنما:

دکتر یحیی مدرسی تهرانی

استادان مشاور:

دکتر امیلیا نرسیسیان

دکتر محمد امین کنعانی

پژوهشگر:

تهمینه شیخی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

هیأت داوران در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۰۴/۱۱

رساله‌ی تحصیلی خانم ته‌مینه شیخی دانشجوی مقطع دکتری رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

تحت عنوان:

کاربرد نشانگرهای زبانی ادب و صمیمیت در میان گویشوران زبان
ترکمنی

را بررسی کردند و رساله با درجهٔ عالی به تصویب نهایی رسید.

۱. استاد راهنمای رساله، آقای دکتر یحیی مدرسی با مرتبهٔ علمی استاد

امضا

۲. استاد مشاور رساله، آقای دکتر محمدامین کنعانی با مرتبهٔ علمی استادیار

امضا

۳. استاد مشاور رساله، خانم دکتر امیلیا نرسیسیانس با مرتبهٔ علمی استادیار

امضا

۴. استاد داور داخلی، آقای دکتر مصطفی عاصی با مرتبهٔ علمی دانشیار

امضا

۵. استاد داور مدعو، آقای دکتر علی افخمی با مرتبهٔ علمی استاد

امضا

۶. استاد داور مدعو، آقای دکتر ناصر کسارلی با مرتبهٔ علمی استادیار

امضا

امضای رئیس پژوهشکده

امضای مدیر گروه

امضای نماینده مدیریت تحصیلات تکمیلی

تقدیم به هموطن ترکمن
اسوه صبر و فداکاری

سپاس بی‌کران ایزد یکتا را که در کنار موهبت‌های فراوان دیگر، موهبت زبان نیز ارزانی فرمود تا ما را توان سپاسگزاری و قدردانی باشد.

اثری که پیش رو است ثمره شاگردی عزیزان بسیاری است. حال که جوانه‌ای به بار نشست، جای آن دارد تا سپاسگزار باغبانان زندگی‌ام باشم؛ اساتید گرانقدری که شاگردی در محضرشان همواره مایه افتخار من بوده است؛ آقایان دکتر یحیی مدرسی، دکتر مصطفی عاصی، دکتر محمد دبیرمقدم، دکتر یدالله ثمره، زنده یاد، استاد علم و اخلاق، دکتر علی محمد حق‌شناس و بسیاری دیگر. در این میان صمیمانه‌ترین سپاس قلبی خود را تقدیم می‌کنم به استاد عزیزم جناب آقای دکتر یحیی مدرسی که زحمت راهنمایی این اثر و پایان نامه کارشناسی ارشد من را به‌عهده داشتند. ایشان در طول تحصیلم، با دلسوزی، دقت و نکته‌سنجی بی‌مثال خود، مرا برای همیشه مرهون محبت‌های خود کردند. از بزرگواران عزیز، آقای دکتر کنعانی و خانم دکتر نرسیسیانس، استادان مشاور این پژوهش نیز که با تعهد و دقت خود نکاتی ارزنده را یادآور شدند، نهایت تشکر را دارم.

همچنین لازم می‌دانم مراتب تشکر خود را از آقای دکتر عاصی، مدیر محترم گروه زبان‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، که همواره با روی گشاده‌پذیرای من بودند، ابراز دارم. ایشان با قبول داوری این رساله، مرا وامدار محبت‌هایشان نمودند.

از آقای دکتر سارلی و آقای دکتر افخمی، داوران دیگر این رساله نیز بسیار سپاسگزارم. قدردان زحمات و همراهی هموطنان ترکمن خود هستم که در گردآوری داده‌ها از هیچ‌گونه کمکی دریغ نکردند، به‌ویژه خانواده‌های شیخی، قدیمی، ثنایی، علاقی، غراوی، کریمی، جوادی، قاضی، شمسایی، سعادت طلب، عالمی، علی‌پور، صوفی و بسیاری دیگر. خانواده‌های صیادی و چوگان، در طول اقامتم در شهر گنبدکاووس، من را در جمع گرم خانواده خود پذیرفتند و صبورانه یاری‌ام دادند. سپاس ویژه خود را نسبت به ایشان ابراز می‌دارم.

از پدر و مادرم، مشوقان همیشگی‌ام، و از همسرم، دوست و همراه زندگی‌ام که بدون همدلی و دلگرمی‌های آنان انجام این اثر ممکن نبود، بسیار سپاسگزارم.

چکیده

تجربه زندگی اجتماعی به ما آموخته است که برای یک رابطه اجتماعی موفق، باید رفتار اجتماعی مناسب با موقعیت مشخص و رابطه اجتماعی معین داشت. در واقع آنچه رفتار اجتماعی مناسب نامیده می‌شود، در اکثر موارد صرفاً رفتار زبانی مناسب است. رفتارهای زبانی مناسب با هنجارهای فرهنگی، اجتماعی، کاربردشناختی و از آن جمله اصول ادب کنترل می‌شوند و به این ترتیب این امکان را فراهم می‌کنند که در هر موقعیت و بافت اجتماعی چه باید گفت و چگونه باید گفت.

پژوهش حاضر، با نگاهی اجتماعی - زبانی، به بررسی نشانگرهای زبانی «ادب» و «صمیمیت» در یک جامعه ترکمن در ایران می‌پردازد و می‌کوشد تا برپایه رفتارهای زبانی اعضای این جامعه سنتی، روابط اجتماعی پیچیده آنها را نشان دهد. این پژوهش همچنین در پی آن است که تغییرات کمی یا کیفی در نگرش اعضای این جامعه را زیر تاثیر هنجارهای زبانی، اجتماعی فرهنگ غالب و در بستر روند مدرنیزاسیون کشور مشاهده کند. متغیرهای زبانی این پژوهش عبارتند از: شیوه‌های نامیدن و خطاب، قسم خوردن، نوبت‌گیری و قطع گفتار و دشواژه‌ها یا تابوی‌های زبانی. سن، جنسیت و میزان تحصیلات افراد، متغیرهای اجتماعی پژوهش را تشکیل می‌دهند. پرسش اصلی این پژوهش آن است که میان کاربرد هر یک از متغیرهای زبانی و اجتماعی تا چه حد ارتباط وجود دارد؟

روش پژوهش در این تحقیق میدانی است؛ گذشته از روش اسنادی (کتابخانه‌ای)، برای گردآوری داده‌ها، از دو روش پیمایشی (پرسشنامه) و مشاهده (مشارکتی) بهره گرفته شده است. جامعه مورد بررسی، ترکمن‌های ساکن شهر گنبدکاووس در استان گلستان هستند و جامعه نمونه بخش پرسشنامه را ۵۴۰ نفر از گویشوران زبان ترکمنی در این شهر تشکیل می‌دهند. آزمودنی‌ها به لحاظ جنسیت در دو گروه (زن و مرد)، به لحاظ سن در سه گروه (۲۵-، ۲۵-۴۰ و ۴۱+) و از نظر میزان تحصیلات در دو گروه تحصیلی (دیپلم و پایین‌تر و لیسانس و بالاتر) جای گرفته‌اند. علاوه بر جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه، از روش مشاهده مشارکتی نیز جهت تأیید یا رد نتایج حاصل از پرسشنامه استفاده شد. در مجموع، ۱۰۰ مورد مشاهده مستقیم توسط پژوهشگر به عنوان عضوی از جامعه ترکمن ثبت گردید.

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که، میان کاربرد نشانگرهای زبانی صورت‌های خطاب، ضمائر خطاب (در یک بافت رسمی)، قسم خوردن و تابوی زبانی با جنسیت آزمودنی‌ها ارتباط معناداری وجود دارد ولی میان کاربرد ضمائر خطاب (در یک بافت صمیمانه) و قطع گفتار با جنسیت ارتباط معناداری وجود ندارد.

میان کاربرد نشانگرهای زبانی صورت‌های خطاب و تابوی زبانی با سن گویشوران ارتباط معناداری وجود دارد ولی میان کاربرد ضمائر خطاب، قطع گفتار، قسم خوردن با سن گویشوران ارتباط معناداری وجود ندارد.

میان کاربرد نشانگرهای زبانی ضمائر خطاب (در یک بافت رسمی) و قطع گفتار، با میزان تحصیلات گویشوران ارتباط معناداری وجود دارد ولی میان کاربرد صورت‌های خطاب، ضمائر خطاب (در یک بافت صمیمانه)، تابوی زبانی و قسم خوردن با میزان تحصیلات گویشوران رابطه معناداری وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: ادب، صمیمیت، قدرت، صورت خطاب، ضمیر خطاب، قسم خوردن، نوبت‌گیری، تابوی زبانی

×

°	×
۲	۱-۱. مقدمه
۴	۲-۱. بیان موضوع و اهمیت آن
۵	۳-۱. هدف‌های پژوهش
۶	۴-۱. پرسش‌های پژوهش
۶	۵-۱. فرضیه‌های پژوهش
۷	۶-۱. مفاهیم بنیادی
۱۱	۷-۱. مشکلات و محدودیت‌ها
°	×
۱۴	۱-۲. مقدمه
۱۴	۲-۲. زبان و فرهنگ
۱۷	۳-۲. زبان و قدرت
۱۹	۴-۲. زبان و صمیمیت
۲۰	۵-۲. نظریه ادب
۲۴	۶-۲. نظریه براون و گیلمن
۲۶	۷-۲. نشانگرهای زبانی ادب
۲۷	۱-۷-۲. نامیدن / صورت‌های خطاب
۳۰	۲-۷-۲. ضمائر خطاب
۳۳	۳-۷-۲. قطع گفتار / رعایت نوبت
۳۶	۴-۷-۲. تابوی زبانی
۴۱	۵-۷-۲. قسم خوردن
۴۳	۸-۲. پیشینه پژوهش
۴۳	۱-۸-۲. پژوهش‌های خارجی

۵۱	۲-۸-۲. پژوهش‌های داخلی	x ° x
۶۴	۱-۳. مقدمه	
۶۴	۲-۳. میدان پژوهش	
۶۵	۱-۲-۳. گنبدکاووس	
۶۷	۲-۲-۳. ترکمن‌ها	
۷۰	۳-۳. زبان ترکمنی	
۷۳	۱-۳-۳. گستره و پراکندگی لهجه‌های ترکمنی	
۷۳	۲-۳-۳. ادبیات ترکمنی	
۷۴	۳-۳-۳. زبان ترکمنی در آموزش و رسانه	
۷۵	۴-۳-۳. نهادهای فرهنگی	
۷۶	۴-۳. روش‌های گردآوری داده‌ها	
۷۶	۱-۴-۳. جامعه نمونه	
۷۷	۲-۴-۳. پرسشنامه	
۷۹	۳-۴-۳. مشاهده مشارکتی	
۸۵	۱-۴. مقدمه	x xx x x
۸۶	۲-۴. توصیف داده‌های پرسشنامه‌ای	
۸۶	۱-۲-۴. جنسیت	
۸۷	۱-۱-۲-۴. نامیدن	
۱۰۰	۲-۱-۲-۴. ضمائر خطاب	
۱۰۴	۳-۱-۲-۴. قسم خوردن	
۱۰۶	۴-۱-۲-۴. قطع گفتار/ رعایت نوبت	
۱۱۵	۵-۱-۲-۴. تابوی زبانی	
۱۲۵	۲-۲-۴. تحصیلات	
۱۲۶	۱-۲-۲-۴. نامیدن	
۱۳۶	۲-۲-۲-۴. ضمائر خطاب	
۱۴۰	۳-۲-۲-۴. قسم خوردن	
۱۴۲	۴-۲-۲-۴. قطع گفتار/ رعایت نوبت	
۱۴۹	۵-۲-۲-۴. تابوی زبانی	
۱۵۹	۳-۲-۴. سن	
۱۶۰	۱-۳-۲-۴. نامیدن	
۱۷۵	۲-۳-۲-۴. ضمائر خطاب	
۱۷۸	۳-۳-۲-۴. قسم خوردن	

۱۸۱	۴-۳-۲-۴. قطع گفتار/ رعایت نوبت
۱۸۸	۴-۳-۲-۵. تابوی زبانی
۱۹۸	۳-۴. توصیف داده‌های مشاهده‌ای
۱۹۸	۴-۳-۱. نامیدن
۲۰۸	۴-۳-۲. ضمائر خطاب
۲۱۰	۴-۳-۳. قسم خوردن
۲۱۱	۴-۳-۴. قطع گفتار/ رعایت نوبت
۲۱۳	۴-۳-۵. تابوی زبانی
۲۱۵	۴-۴. تحلیل داده‌ها
°	× ×
۲۲۲	۵-۱. مقدمه
۲۲۲	۵-۲. بررسی فرضیه‌های پژوهش
۲۴۳	۵-۳. نتیجه‌گیری
۲۴۵	۵-۴. زمینه‌های پیشنهادی برای مطالعات آینده
°	
۲۴۸	کتابنامه فارسی
۲۵۲	کتابنامه انگلیسی
°	
۲۵۸	واژه‌نامه انگلیسی- فارسی
۲۶۲	واژه‌نامه فارسی- انگلیسی
°	
۲۶۷	پیوست ۱: نمونه پرسشنامه
۲۷۴	پیوست ۲: نمونه داده‌های جمع‌آوری شده از طریق مشاهده مشارکتی

۳۰	جدول (۱-۲): ضمائر خطاب دوم شخص مفرد در تعدادی از زبان‌ها (برگرفته از تراذگیل، ۱۳۷۶: ۱۳۴)
۷۷	جدول (۱-۳): توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت، تحصیلات و سن
۸۵	جدول (۱-۴): توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت، تحصیلات و سن
۸۹	جدول (۲-۴): درصد صورت‌های خطاب «پدر و مادر» برحسب جنسیت گوینده
۹۱	جدول (۳-۴): درصد صورت‌های خطاب «پدربزرگ (پدری و مادری)» برحسب جنسیت گوینده
۹۲	جدول (۴-۴): درصد صورت‌های خطاب «مادربزرگ (پدری و مادری)» برحسب جنسیت گوینده
۹۳	جدول (۵-۴): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر بزرگ‌تر» برحسب جنسیت گوینده
۹۵	جدول (۶-۴): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر کوچک‌تر» برحسب جنسیت گوینده
۹۶	جدول (۷-۴): درصد صورت‌های خطاب «عمو و دایی» برحسب جنسیت گوینده
۹۷	جدول (۸-۴): درصد صورت‌های خطاب «عمه و خاله» برحسب جنسیت گوینده
۹۹	جدول (۹-۴): درصد صورت‌های خطاب «همسر» برحسب جنسیت گوینده
۱۰۵	جدول (۱۰-۴): درصد دلایل قسم خوردن آزمودنی‌ها برحسب جنسیت گوینده
۱۰۷	جدول (۱۱-۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در حین دفاع از خود برحسب جنسیت
۱۰۸	جدول (۱۲-۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در یک صحبت خودمانی برحسب جنسیت
۱۰۹	جدول (۱۳-۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد غریبه در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت
۱۱۰	جدول (۱۴-۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک دوست صمیمی در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت

- جدول (۴-۱۵): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک کودک در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت
۱۱۱
- جدول (۴-۱۶): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد مسن در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت
۱۱۲
- جدول (۴-۱۷): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد هم‌سن در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت
۱۱۳
- جدول (۴-۱۸): درصد میزان قطع گفتار برحسب جنسیت گوینده
۱۱۵
- جدول (۴-۱۹): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به میزان مؤدبانه کردن گفتار با استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب جنسیت گوینده
۱۱۹
- جدول (۴-۲۰): درصد میزان استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب جنسیت گوینده
۱۲۰
- جدول (۴-۲۱): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب جنسیت گوینده
۱۲۲
- جدول (۴-۲۲): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب جنسیت گوینده
۱۲۴
- جدول (۴-۲۳): درصد برداشت آزمودنی‌ها از نامیده شدن با اسم کوچک برحسب تحصیلات
۱۲۶
- جدول (۴-۲۴): درصد صورت‌های خطاب «پدر و مادر» برحسب تحصیلات گوینده
۱۲۷
- جدول (۴-۲۵): درصد صورت‌های خطاب «پدربزرگ (پدری و مادری)» برحسب تحصیلات گوینده
۱۲۸
- جدول (۴-۲۶): درصد صورت‌های خطاب «مادربزرگ (پدری و مادری)» برحسب تحصیلات گوینده
۱۲۹
- جدول (۴-۲۷): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر بزرگ‌تر» برحسب تحصیلات گوینده
۱۳۱
- جدول (۴-۲۸): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر کوچک‌تر» برحسب تحصیلات گوینده
۱۳۲
- جدول (۴-۲۹): درصد صورت‌های خطاب «عمو و دایی» برحسب تحصیلات گوینده
۱۳۳
- جدول (۴-۳۰): درصد صورت‌های خطاب «عمه و خاله» برحسب تحصیلات گوینده
۱۳۴
- جدول (۴-۳۱): درصد صورت‌های خطاب «همسر» برحسب تحصیلات گوینده
۱۳۶
- جدول (۴-۳۲): درصد دلایل قسم خوردن آزمودنی‌ها برحسب تحصیلات گوینده
۱۴۱
- جدول (۴-۳۳): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در حین دفاع از خود برحسب تحصیلات
۱۴۳
- جدول (۴-۳۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در یک صحبت خودمانی برحسب تحصیلات
۱۴۳
- جدول (۴-۳۵): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد غریبه در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
۱۴۴
- جدول (۴-۳۶): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک دوست صمیمی در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
۱۴۵

- جدول (۴-۳۷): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک کودک در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
۱۴۶
- جدول (۴-۳۸): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد مسن در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
۱۴۶
- جدول (۴-۳۹): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد هم‌سن در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
۱۴۷
- جدول (۴-۴۰): درصد میزان قطع گفتار برحسب تحصیلات گوینده
۱۴۹
- جدول (۴-۴۱): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به میزان مؤدبانه کردن گفتار با استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب تحصیلات گوینده
۱۵۳
- جدول (۴-۴۲): درصد میزان استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب تحصیلات گوینده
۱۵۴
- جدول (۴-۴۳): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «دیوث» برحسب تحصیلات گوینده
۱۵۵
- جدول (۴-۴۴): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب تحصیلات گوینده
۱۵۷
- جدول (۴-۴۵): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب تحصیلات گوینده
۱۵۸
- جدول (۴-۴۶): درصد صورت‌های خطاب «پدر و مادر» برحسب سن گوینده
۱۶۳
- جدول (۴-۴۷): درصد صورت‌های خطاب «پدر بزرگ (پدري و مادري)» برحسب سن گوینده
۱۶۴
- جدول (۴-۴۸): درصد صورت‌های خطاب «مادر بزرگ (پدري و مادري)» برحسب سن گوینده
۱۶۶
- جدول (۴-۴۹): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر بزرگ‌تر» برحسب سن گوینده
۱۶۷
- جدول (۴-۵۰): درصد صورت‌های خطاب «برادر و خواهر کوچک‌تر» برحسب سن گوینده
۱۶۸
- جدول (۴-۵۱): درصد صورت‌های خطاب «عمو و دایی» برحسب سن گوینده
۱۶۹
- جدول (۴-۵۲): درصد صورت‌های خطاب «عمه و خاله» برحسب سن گوینده
۱۷۱
- جدول (۴-۵۳): درصد صورت‌های خطاب «همسر» برحسب سن گوینده
۱۷۳
- جدول (۴-۵۴): درصد دلایل قسم خوردن آزمودنی‌ها برحسب سن گوینده
۱۸۰
- جدول (۴-۵۵): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در حین دفاع از خود برحسب سن
۱۸۲
- جدول (۴-۵۶): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار مخاطب در قبال قطع گفتار در یک صحبت خودمانی برحسب سن
۱۸۳
- جدول (۴-۵۷): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد غریبه در هنگام قطع گفتار برحسب سن
۱۸۳
- جدول (۴-۵۸): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک دوست صمیمی در هنگام قطع گفتار برحسب سن
۱۸۴
- جدول (۴-۵۹): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک کودک در هنگام قطع گفتار برحسب سن
۱۸۵

- جدول (۴-۶۰): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد مسن در هنگام قطع گفتار برحسب سن
۱۸۵
- جدول (۴-۶۱): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به غیرمؤدبانه بودن رفتار یک فرد هم‌سن در هنگام قطع گفتار برحسب سن
۱۸۶
- جدول (۴-۶۲): درصد میزان قطع گفتار برحسب سن گوینده
۱۸۸
- جدول (۴-۶۳): درصد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به میزان مؤدبانه کردن گفتار با استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب سن گوینده
۱۹۲
- جدول (۴-۶۴): درصد میزان استفاده از واژه‌های فارسی (عربی و ...) برحسب سن گوینده
۱۹۳
- جدول (۴-۶۵): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «دیوٹ» برحسب سن گوینده
۱۹۳
- جدول (۴-۶۶): درصد میزان کاربرد دشواژه «دیوٹ» برحسب سن گوینده
۱۹۴
- جدول (۴-۶۷): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب سن گوینده
۱۹۶
- جدول (۴-۶۸): درصد نوع مخاطب در کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب سن گوینده
۱۹۷
- جدول (۵-۱): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «صورت‌های خطاب» و جنسیت آزمودنی‌ها
۲۲۳
- جدول (۵-۲): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و جنسیت آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۲۴
- جدول (۵-۳): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و جنسیت آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۲۵
- جدول (۵-۴): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط فرایند «قسم خوردن» و جنسیت آزمودنی‌ها
۲۲۶
- جدول (۵-۵): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط فرایند «قطع گفتار» و جنسیت آزمودنی‌ها
۲۲۷
- جدول (۵-۶): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و جنسیت آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۲۸
- جدول (۵-۷): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و جنسیت آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۲۸
- جدول (۵-۸): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و جنسیت آزمودنی‌ها
۲۲۸
- جدول (۵-۹): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و جنسیت آزمودنی‌ها
۲۲۸
- جدول (۵-۱۰): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «صورت‌های خطاب» و سن آزمودنی‌ها
۲۳۰
- جدول (۵-۱۱): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و سن آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۳۱
- جدول (۵-۱۲): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و سن آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۳۲
- جدول (۵-۱۳): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط فرایند «قسم خوردن» و سن آزمودنی‌ها
۲۳۳
- جدول (۵-۱۴): نتایج آزمون خی دو برای ارتباط فرایند «قطع گفتار» و سن آزمودنی‌ها
۲۳۴

۲۳۵	جدول (۱۵-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و سن آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۳۵	جدول (۱۶-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و سن آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۳۵	جدول (۱۷-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و سن آزمودنی‌ها
۲۳۵	جدول (۱۸-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و سن آزمودنی‌ها
۲۳۷	جدول (۱۹-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «صورت‌های خطاب» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها
۲۳۸	جدول (۲۰-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۳۹	جدول (۲۱-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «ضمایر خطاب» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۴۰	جدول (۲۲-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط فرایند «قسم خوردن» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها
۲۴۱	جدول (۲۳-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط فرایند «قطع گفتار» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها
۲۴۲	جدول (۲۴-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها در بافت صمیمانه
۲۴۲	جدول (۲۵-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها در بافت رسمی
۲۴۲	جدول (۲۶-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها
۲۴۲	جدول (۲۷-۵): نتایج آزمون خیی دو برای ارتباط کاربرد «تابوی زبانی» و میزان تحصیلات آزمودنی‌ها

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۷۲	نمودار (۱-۳): درخت خویشاوندی پیشنهادی برای خانواده آسیایی شمالی (برگرفته از آرلاتو، ۱۳۸۴: ۶۱)
۸۲	نمودار (۲-۳): پراکندگی قومی در ایران (برگرفته از علیمردانیان، ۱۳۸۴: ۹۲)
۸۷	نمودار (۱-۴): درصد برداشت آزمودنی‌ها از نامیده شدن با اسم کوچک از سوی یک همکار هم‌جنس و غیرهم‌سن برحسب جنسیت
۸۸	نمودار (۲-۴): درصد برداشت آزمودنی‌ها از نامیده شدن با اسم کوچک از سوی یک همکار هم‌سن و غیرهم‌جنس برحسب جنسیت
۱۰۱	نمودار (۳-۴): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت صمیمانه برحسب جنسیت گوینده
۱۰۲	نمودار (۴-۴): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت صمیمانه برحسب جنسیت گوینده
۱۰۳	نمودار (۵-۴): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت رسمی برحسب جنسیت گوینده
۱۰۳	نمودار (۶-۴): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت رسمی برحسب جنسیت گوینده
۱۰۴	نمودار (۷-۴): درصد قسم خوردن در گفتار آزمودنی‌ها برحسب جنسیت گوینده
۱۰۶	نمودار (۸-۴): درصد نگرش آزمودنی‌ها در مورد ارزش عمل قسم خوردن برحسب جنسیت گوینده
۱۱۴	نمودار (۹-۴): درصد احساس گوینده در هنگام قطع گفتار برحسب جنسیت
۱۱۶	نمودار (۱۰-۴): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «دستشویی» در یک گفتگوی دوستانه برحسب جنسیت گوینده
۱۱۸	نمودار (۱۱-۴): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی دوستانه برحسب جنسیت گوینده

- نمودار (۴-۱۲): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی رسمی
 برحسب جنسیت گوینده
 ۱۱۸
- نمودار (۴-۱۳): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «دیوٹ» برحسب جنسیت گوینده
 ۱۲۱
- نمودار (۴-۱۴): درصد میزان کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب جنسیت گوینده
 ۱۲۲
- نمودار (۴-۱۵): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب جنسیت گوینده
 ۱۲۳
- نمودار (۴-۱۶): درصد میزان کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب جنسیت گوینده
 ۱۲۴
- نمودار (۴-۱۷): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب جنسیت گوینده
 ۱۲۵
- نمودار (۴-۱۸): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت صمیمانه برحسب
 تحصیلات گوینده
 ۱۳۷
- نمودار (۴-۱۹): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت صمیمانه
 برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۳۸
- نمودار (۴-۲۰): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت رسمی برحسب تحصیلات
 گوینده
 ۱۳۹
- نمودار (۴-۲۱): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت رسمی برحسب
 تحصیلات گوینده
 ۱۳۹
- نمودار (۴-۲۲): درصد قسم خوردن در گفتار آزمودنی‌ها برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۴۰
- نمودار (۴-۲۳): درصد نگرش آزمودنی‌ها در مورد ارزش عمل قسم خوردن برحسب
 تحصیلات گوینده
 ۱۴۲
- نمودار (۴-۲۴): درصد احساس گوینده در هنگام قطع گفتار برحسب تحصیلات
 نمودار (۴-۲۵): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «دستشویی» در یک گفتگوی
 دوستانه برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۰
- نمودار (۴-۲۶): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «دستشویی» در یک گفتگوی
 رسمی برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۱
- نمودار (۴-۲۷): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی دوستانه
 برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۲
- نمودار (۴-۲۸): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی رسمی
 برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۲
- نمودار (۴-۲۹): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «دیوٹ» برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۵
- نمودار (۴-۳۰): درصد میزان کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۶
- نمودار (۴-۳۱): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۷
- نمودار (۴-۳۲): درصد میزان کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۸
- نمودار (۴-۳۳): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب تحصیلات گوینده
 ۱۵۹
- نمودار (۴-۳۴): درصد برداشت آزمودنی‌ها از نامیده شدن با اسم کوچک از سوی یک همکار
 هم‌جنس و غیرهم‌سن برحسب سن
 ۱۶۱

- نمودار (۴-۳۵): درصد برداشت آزمودنی‌ها از نامیده شدن با اسم کوچک از سوی یک همکار هم‌سن و غیرهم‌جنس برحسب سن
۱۶۱
- نمودار (۴-۳۶): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت صمیمانه برحسب سن گوینده
۱۷۵
- نمودار (۴-۳۷): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت صمیمانه برحسب سن گوینده
۱۷۶
- نمودار (۴-۳۸): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «همسر» در بافت رسمی برحسب سن گوینده
۱۷۷
- نمودار (۴-۳۹): درصد کاربرد ضمائر خطاب به «افراد مسن فامیل» در بافت رسمی برحسب سن گوینده
۱۷۸
- نمودار (۴-۴۰): درصد قسم خوردن در گفتار آزمودنی‌ها برحسب سن گوینده
۱۷۹
- نمودار (۴-۴۱): درصد نگرش آزمودنی‌ها در مورد ارزش عمل قسم خوردن برحسب سن گوینده
۱۸۱
- نمودار (۴-۴۲): درصد احساس گوینده در هنگام قطع گفتار برحسب سن گوینده
۱۸۷
- نمودار (۴-۴۳): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «دستشویی» در یک گفتگوی دوستانه برحسب سن گوینده
۱۸۹
- نمودار (۴-۴۴): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «دستشویی» در یک گفتگوی رسمی برحسب سن گوینده
۱۹۰
- نمودار (۴-۴۵): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی دوستانه برحسب سن گوینده
۱۹۰
- نمودار (۴-۴۶): درصد استفاده از معادل‌های مختلف واژه «حامله» در یک گفتگوی رسمی برحسب سن گوینده
۱۹۱
- نمودار (۴-۴۷): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «دیوث» برحسب سن گوینده
۱۹۴
- نمودار (۴-۴۸): درصد میزان کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب سن گوینده
۱۹۵
- نمودار (۴-۴۹): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «کثافت» برحسب سن گوینده
۱۹۶
- نمودار (۴-۵۰): درصد میزان کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب سن گوینده
۱۹۷
- نمودار (۴-۵۱): درصد دلایل عدم کاربرد دشواژه «سام‌سیق» برحسب سن گوینده
۱۹۸

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۶۵	نقشه (۱-۳): استان گلستان (برگرفته از سالنامه آماری استان گلستان ۱۳۸۷)
۶۷	نقشه (۲-۳): نقشه شهرستان گنبدکاووس (برگرفته از سالنامه آماری استان گلستان ۱۳۸۷)
۶۸	نقشه (۳-۳): موقعیت دریاچه ایشیق گل (برگرفته از عسگری خانقاه و شریف کمالی، ۱۳۷۴: ۴۴)
۸۰	نقشه (۴-۳): نقشه گروه‌های قومی ایران
۸۱	نقشه (۵-۳): نقشه زمین‌شناسی استان گلستان
۸۳	نقشه (۶-۳): نقشه پراکندگی زبان در ایران (برگرفته از سایت جامع گردشگری ایران)

فصل اول

کلیات

مکاتب زبان‌شناسی برحسب دیدگاه‌ها و نظریه‌های خود، تعاریف مختلف و متفاوتی از زبان ارائه داده‌اند. بر اساس این تعاریف زبان اساساً مجموعه‌ای از واحدهاست، یا همان طور که هادسن^۱ (۱۹۹۶): (۲۱) بیان کرده، مجموعه‌ای از واحدهای زبانی^۲ است، واحدهایی همچون آواها، واژه‌ها، ساختارهای دستوری و .... این واحدهای زبانی، جایگاه آنها و چگونگی ترتیب قرار گرفتن آنها در کنار یکدیگر است که نظر نظریه‌پردازانی همچون چامسکی^۳ را به خود علاقه‌مند کرده است. اما نکته‌ای که اغلب این تعاریف به آن اشاره دارند، مهم‌ترین و اصلی‌ترین کارکرد زبان یعنی نقش ارتباطی آن است. انسان از ابزار زبان برای برقراری ارتباط در جامعه سود می‌جوید و زبان به خاطر این کارکرد، نقش ویژه‌ای در حیات اجتماعی جوامع ایفا می‌کند.

میان زبان‌شناسان سنت‌گرا و جامعه‌شناسان زبان بر سر مسائل گوناگون و بااهمیت زبان اختلاف نظرهای اساسی وجود دارد. سنت‌گرایان بر این اعتقادند که تأثیر عوامل غیرزبانی بر ساختمان درونی زبان ناچیز است و بنابراین، به کار گرفتن این عوامل در توصیف‌های زبانی ضروری نیست؛ اجتماعات زبانی دارای یکپارچگی عمومی هستند و گوناگونی‌ها اغلب زیر نام «گونه‌های آزاد» دسته‌بندی می‌شوند؛ در مقابل، جامعه‌شناسان زبان که به زبان به عنوان یک رفتار اجتماعی می‌نگرند، مدعی هستند که عوامل غیرزبانی در ساختمان و کارکرد زبان دارای نقش قابل ملاحظه‌ای هستند و از این رو باید در توصیف‌های زبانی دخالت داده شوند؛ اجتماعات زبانی یکپارچه و همگن نیستند و تنوعات و گوناگونی‌های زبانی اکثراً تابع قانونمندی‌های خاصی هستند (مدرسی، ۱۳۶۳: ۵۱-۵۰).

طی تحقیقاتی که از نیمه دوم قرن بیستم توسط زبان‌شناسانی چون لباو^۴، فیشمن و ترادگیل^۵ انجام گرفته، تأثیر عوامل اجتماعی بر زبان مورد تأکید قرار گرفته و این نتیجه حاصل شده است که در

¹ o k̄e i Çeçâ
² aãã ũ æiá Áiãlã
³ k̄e ũçã eãó
⁴ t̄ k̄ ~Äçî
⁵ mKqê ÇÖää

یک جامعه زبانی، گویشوران از زبان به طور یکسان استفاده نمی‌کنند و عوامل اجتماعی مختلف از جمله: سن، جنسیت، وضعیت اجتماعی، وضعیت اقتصادی، قومیت و تحصیلات در گوناگونی‌های زبانی مؤثرند. مطالعه این تنوع‌های زبانی و عوامل اجتماعی مربوط به آنها در حوزه‌ای میان رشته‌ای به نام زبان‌شناسی اجتماعی^۱ یا جامعه‌شناسی زبان^۲ صورت می‌گیرد.

برخی از زبان‌شناسان میان دو اصطلاح زبان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی زبان تمایز قائل شده‌اند. هادسن (۱۹۹۶: ۴) معتقد است که محققان حوزه جامعه‌شناسی زبان به بررسی جامعه و ساختارهای اجتماعی آن در ارتباط با زبان می‌پردازند و دانشمندان حوزه زبان‌شناسی اجتماعی، بررسی زبان در ارتباط با جامعه را مورد توجه قرار می‌دهند. به عبارت دیگر، در زبان‌شناسی اجتماعی ما به مطالعه زبان و جامعه می‌پردازیم تا از طریق آن بتوانیم به ماهیت زبان پی ببریم. در حالی که در جامعه‌شناسی زبان این عمل در جهت عکس انجام می‌گیرد. وارداف^۳ (۲۰۰۴: ۱۳) بر این عقیده است که کسب موفقیت در دو حوزه زبان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی زبان نیازمند بررسی نظام‌مند و سیستماتیک زبان و جامعه است. لباو (۱۹۷۲) نیز بر این باور است که جامعه‌شناسی زبان، عوامل اجتماعی و رابطه متقابل آنها را با زبان در سطح وسیعی مورد بررسی قرار می‌دهد، در حالی که زبان‌شناسی اجتماعی به مطالعه زبان در بافت اجتماعی می‌پردازد.

جامعه‌شناسان زبان متفقاً بر این باورند که زبان در درجه اول پدیده‌ای اجتماعی است و میان زبان و جامعه رابطه‌ای تنگاتنگ و ناگسستنی وجود دارد. بررسی زبان بدون توجه به بافت اجتماعی آن، به ناچار منجر به حذف برخی از جنبه‌های پیچیده‌تر و جالب‌تر آن و از دست رفتن فرصت‌هایی برای پیشرفت‌های نظری زیاده‌تر می‌گردد. یکی از عوامل اصلی‌ای که منجر به توسعه پژوهش‌های زبان‌شناسی اجتماعی گردید، شناخت و درک اهمیت این واقعیت بوده است که زبان پدیده‌ای بسیار تغییرپذیر است و این که این تغییرپذیری احیاناً به همان اندازه به جامعه مربوط می‌شود که به خود زبان (ترادگیل، ۱۳۷۶: ۴۲).

توصیف زبانی- اجتماعی دقیقاً مبتنی است بر جست و جوی هر گونه پیوستگی میان گونه‌های زبانی و متغیرهای اجتماعی از راه گزینش‌های منظم تلفیقی و تفسیر تلفیق‌های مهم و معنادار. به عبارت بهتر، از یک سو مجموعه‌ای از متغیرهای زبانی را داریم، یعنی تمام آن‌هایی که در پرتو تحلیل زبان‌شناختی روشن می‌شوند، و از سوی دیگر مجموعه‌ای از متغیرهای اجتماعی را، یعنی تمام آن‌هایی که به یاری نظریه‌ای جامعه‌شناختی مشخص می‌گردند. البته هر یک از این مجموعه‌ها حاصل یک نظریه است، در مورد اول نظریه‌ای زبان‌شناختی، و در مورد دوم نظریه‌ای جامعه‌شناختی مطرح است و تعدد نظریه‌ها مسأله را پیچیده می‌کند. اما فرض کنیم که این مانع برطرف شده است و برای یک موقعیت معین، ما هم توصیف تمام متغیرهای زبانی را داریم و هم فهرست تمام متغیرهای اجتماعی

^N ȅçÁçãã Ū áíáÁ&
^O ȅçÁçãç Ū=ñã-á Ū ~ĈÉ
^P o Kē ~ȅŪ-i ŪŪ

را. آن‌گاه باید این مسأله را روشن کنیم که میان این دو مجموعه چه مناسباتی وجود دارد. آیا میان یکایک عوامل این دو مجموعه رشته‌ای از پیوندهای دو سویه وجود دارد (کالوه^۱، ۱۳۷۹: ۱۲۵-۱۲۴). هر فرد هنگام صحبت کردن به نحوی اجتناب ناپذیر، قرائنی دال بر خاستگاه، شخصیت و حتی دیدگاه و افکار خود بدست می‌دهد، به طوری که مخاطب به کمک آن‌ها می‌تواند در مورد گوینده اظهار نظر نماید. این دو جنبه از رفتار زبانی یعنی کارکرد زبان در برقراری روابط اجتماعی و نقش زبان در ارائه قرائنی در مورد متکلم- از نظر اجتماعی واجد اهمیت شایانی می‌باشد. خصلت اجتماعی زبان، آن را با بسیاری از پدیده‌ها، روندها و عوامل اجتماعی- فرهنگی پیوند می‌دهد و این پیوستگی به حدی است که برخی زبان را آیین‌های دانسته‌اند که پدیده‌ها و دگرگونی‌های اجتماعی فرهنگی جامعه را به نوعی در خود منعکس می‌کند.

؛ ؛ × × × × ×

زندگی پرجنب و جوش کنونی فرد را در زندگی روزمره خود، در موقعیت‌های اجتماعی مختلف قرار می‌دهد، بدین معنی که او را با افراد گوناگونی معاشر می‌سازد که با هر کدام رابطه اجتماعی متفاوتی دارد. این روابط اجتماعی متفاوت رفتار اجتماعی متفاوتی را ایجاب می‌کند. تجربه زندگی اجتماعی به ما آموخته است که اگر بخواهیم دیگران را آزوده نسازیم و در برخوردهای اجتماعی خود موفق باشیم، باید رفتار اجتماعی خاصی که متناسب با موقعیت مورد نظر و متناسب با رابطه اجتماعی ما با دیگران در آن موقعیت است، داشته باشیم. در واقع آنچه ما رفتار اجتماعی مناسب می‌نامیم، در اکثر موارد صرفاً رفتار زبانی مناسب است. رفتار زبانی مناسب یعنی تشخیص این که در هر موقعیت چه چیزهایی را می‌شود و باید گفت، چه چیزهایی را نمی‌شود و نباید گفت و از این مهم‌تر این که آنچه را می‌شود گفت چگونه باید گفت. درحقیقت، با توجه به ارتباط بین گفتار و سطح اجتماعی، اغلب از روی گفتار گوینده می‌توان به نحوه نگرش وی نسبت به شنونده پی برد. بدین معنی که می‌توان حدس زد گوینده، مخاطب را از نظر اجتماعی، پایین‌تر، همپایه یا برتر از خود می‌داند (باطنی، ۱۳۷۴: ۲۰۵-۲۰۴).

ادب^۲ به طور عمده و البته نه منحصراً رفتاری است زبانی. هاوس^۳ (۲۰۰۵: ۱۴-۱۳) معتقد است ادب یکی از بنیادی‌ترین رهنمودها و توصیه‌های اجتماعی- روانی برای رفتار انسانی و به عبارت دیگر، یکی از اساسی‌ترین بخش‌های تعاملات انسانی است. به نظر هاوس، گفتار مؤدبانه شیوه‌ای بی نشان در سخن گفتن است که چون هنجار و مورد انتظار است، بدون توجه از آن می‌گذریم. اما ادب افراطی^۴ و

^۱ i Kεε ~ā Ē
^۲ éçāāĀĒĒ
^۳ gē çī ēĒ
^۴ çī ĒéçāāĀĒĒ